

İLETİŞİMİN DÖNGÜSEL SÜRECİ BAĞLAMINDA SÖZLÜ İLETİŞİM

Verbal Communication within the Context of Circular Communication Process

Geliş Tarihi/Received: 11.03.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 20.06.2019

Işıl ÇOBANLI ERDÖNMEZ*

ABSTRACT

Communication is divided into verbal and non-verbal in its simplest form. Oral communication is a natural process because of the sound and language structure which comes in parallel since the existence of mankind. In all interdisciplinary fields of communication, there is the dominance of speech, in everyday relations as much as in professional occupations and civilization of society, sciences and diplomacy, is the primary outline. Before communication with the written and systemized communication, the tools that the humanity used to work with, were not enough necessary.

The communication is divided into three; according to types of vehicles; presentational, representational and mechanical. Verbal communication lies basis of the social communication; prior to the development of manuscripts and techniques of printing, basic social phenomena such as education, health, economics and law were communicated oral. The importance of this primary oral communication is remarkable in the discourse and rhetoric processes, as Plato has mentioned. The process of contacting the individual as a

---

* Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Televizyon Haberciliği ve Programcılığı Bölümü, Dr. Öğrt. Üyesi.

basis with society; the fact that it was developed from the word and language in the first place has never changed this naturalness.

Prior to the global media environments embodied in new technology, this study is based on the emotional stories, one-on-one conversations, unrecorded formality and voice sharing in the villages with the widespread and standardization of verbal communication of humanity. Thus, the concept of mind; will be explained temporarily as to why verbal communication is fundamentally needed. As a step of the communication, verbal and primary circular communication processes will be explained through historical and exemplary and the importance is emphasized.

Keywords: Verbal communication, primary communication, linguistics, presentational communication, memory-based

Öz

İletişim, en yalın haliyle sözlü ve sözlü olmayan iletişim olarak ikiye ayrılır. Sözlü iletişimin, insanlığın varoluşundan beri paralel olarak gelen ses ve dil yapılanması nedeniyle, doğal bir süreci vardır. Disiplinlerarası tüm iletişim alanlarında, sözün gücü bulunmakta, günlük ilişkilerimizde olduğu kadar profesyonel meslek alanlarında ve toplumun uygarlaşmasında, temel bilimlerde ve diplomaside de söz, birincil iletişim aracı olmaktadır. Yazılı iletişimle birlikte araçsallaşan, sistemize edilen iletişim, araçlardan önce de insanlığın bir ihtiyacı olarak karşımıza çıkagelmiştir.

İletişim, kullanım araçlarına göre baktığımızda üçe ayrılmaktadır; bunların sunumsal, temsili ve mekanik olduklarını görmekteyiz. Sunumsal iletişimin temelinde sözel iletişim yatarken; el yazması ve teknik baskı yöntemlerinin gelişmesinden önce, eğitim, sağlık, ekonomi, hukuk gibi temel toplumsal olgular, söz ile aktarılmıştır. Platon'un da söz ettiği üzere söylem ve retorik süreçlerinde bu araçsız birincil iletişimin önemi dikkat çekmektedir. Bireyin toplumla temel olarak iletişime geçme sürecinin; ilk etapta sözden ve dilden geliyiyor olması hiçbir zaman bu doğallığı değiştirmemiştir.

Bu çalışma, yeni teknolojiyle bezenmiş global medya ortamlarından önce, köylerdeki kulaktan kulağa geçen öykülendirmelerin, yüzyüze sohbetlerin, kayıt altına alınmayan resmiyetin ve sesli paylaşımların da; sözel nitelikleri gereği bugünkü yeni medyanın temeli olduğunu örneklemektedir. Böylece bellek kavramı üzerinden neden sözlü iletişime temelde ihtiyaç duyulduğu zamansal olarak açıklanacaktır. İletişim döngüsünün bir basamağı olarak

sözlü ve birincil iletişim süreçleri tarihsel ve örneklendirmeler üzerinden açıklanarak önemi vurgulanmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü iletişim, birincil iletişim, dilbilim, sunumsal iletişim, Bellek.

Giriş

Bireyler arası karşılaşmalar sırasında gözlemlenebilen davranış türleri sınırsız sayıdadır. En yalın sınıflandırma biçimi, sözlü ve sözlü olmayan şeklinde olabilir. Günlük etkileşimlerimizin çoğu sözlü ifade/konuşma biçiminde gerçekleşmektedir, çünkü insanlık doğası gereği söylediklerine ve yaptıklarına bir anlam yüklemek amacındadır. (Lazar, 2001, 54) Özellikle toplumsal olarak birarada ortak bir paydada buluşabilmek adına, bireyler kendilerini ifade edecek iletileri yaratmak durumunda hissederler ve bunu içsel oluşumlarıyla şekillendirirler.

İnsanlar ilk çağlarda, toplayıcılıkla yaşarken, işaretler, çağrılmalar ve sinyallerle günlük yaşamlarının üretimlerini yansıtabilmişlerdir. Bu tür iletişim, yaşamdaki ortaklığı sağlamada yeterli olmayınca sözlü iletişim gelişmeye başlamıştır. (Erdoğan, 2011, 287). İnsanların kendilerini ifade etmek için önceleri resimler üzerinde çalıştıklarını belirten Childe, bazı soyut kavramlar söz konusu olmaya başladıkça bunların yeterli olmadığını söyler. *“Güç, adalet gibi kavramlar, görsel resimlerle anlatılamaz. Böylesine gelişkin soyutlamalar için konuşma ya da yazma dili kaçınılmazdır”* (Childe,2004, 31). Bu kavramları el kol hareketleriyle veya resimlerle anlatamadığımız noktada, konuşmanın önemi ortaya çıkmıştır ve iletişim çeşitlenmeye başlamıştır.

İlk insanlar, karşılıklarına çıkan bir hayvan karşısında öncelikle “ne yapacağım” diye düşünür; sonrasında “kendimi nasıl savunmalıyım” demeye başlar (Wells,2006, 49). Böylelikle ilkel insanın düşünce sisteminden, sistemli düşünceye geçilmiş ve insanlar yaşamışlıkları üzerinden deneyimlerini biriktirmeye, bunların sonuçlarını kendileri düşünerek analiz etmeye başlamışlardır. Bu analizin sonunda da iletişim kurma eylemini karşı tarafla hangi yöntemle ifade edecekleri şekillenmeye başlamıştır.

İlk insanlarla Homo Sapiens arasında dil farkı olduğunu belirten Childe, dil özelliklerine değinir. Dilin, aynı dili kullanan, yani seslere bağlı anlamlar konusunda anlaşmaya varmış olan insan topluluklarının üyeleri arasında söyleşi ve haberleşmeyi sağladığı belirtilir. Bu üyelerden biri öbürlerine gördükleri ve ettiklerini anlatır, onlar da kendi eylem ve tepkilerini duyduklarıyla kıyaslayabilirler (Childe, 2004, 28). Böylelikle sadece kişisel deneylerin

değil; grubun işbirliğinin de kuşağa aktarılan deneyimlerde önemi olduğu vurgulanır. Bu da, ilk bölümde bahsettiğimiz, sözlü iletişimin, toplumsal uzlaşmanın önemli bir parçası olduğu gerçeğinin kanıtıdır.

Modern insan yüz bin yıl önce, içgüdüsel ve o anki araçlarıyla iletişim kurmuştur. Yazının icadından önce çıkardığı sesler de en önemli faktördür çünkü modern dil de on bin yıl önce oluşmuştur. Yazının icadının da sadece beş bin yıllık bir geçmişi olduğu düşünüldüğünde; sözlü iletişimin öneminin azalmadığı bir gerçektir.

1. Sözlü İletişim Süreci, Dil, Algılama ve Sesin Söze Dönüşümü

Ortaya sunulmuş işaretler toplamını algılayıp kavrayabilmek için iletişim eyleminin içeriğini anlamak gerekmektedir. Özellikle bireyin sosyalleştiği tüm toplumsal yapılara, kamu alanlarına ve kamusal alanlara baktığımızda, eğitim alanları, iş alanları gibi kurumsal yapılarda sözlü iletişimin olmadığını düşünmek olanaksızdır.

İnsan iletişimi özünde – sadece ondan ibaret olmasa da- dilbilimsel işaretlerin karşılıklı yönlendirilmiş sesli (sözlü/vokal) üretimi ve alımıdır. Bu bağlamda sözlü iletişim, basit bir insan etkileşimi gibi görünmekle beraber, aslında çıkış noktasında hayvanların da kullandığı diğer fiziksel işaretler sisteminden ve insanın sonradan geliştirdiği bir iletişim türü olan yazılı iletişimden de farklıdır. İnsan yaşantısındaki bu temel önemine istinaden; sözlü iletişimin oldukça karmaşık ve heterojen bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. Bu derece karmaşık yapısıyla başa çıkabilmek için, farklı disiplinlere göre değişen yaklaşımlar üzerinden araştırmalar yapılmaktadır. Sesli iletişim alanındaki araştırmalar minimum seviyedeki başlıklara göre şu şekilde sınıflandırılabilir,

-Sözlü - Sözsüz iletişim

-Sentaktik (sözdizimsel) - Semantik (anlamsal) - Pragmatik (faydasal/uygulamalı) - Ses seviyelerinin seviyesine göre

- Farklı diller ve kültürler

Sözlü iletişim gerektiren farklı disiplinlerdeki çalışma alanları ise şöyle belirtilebilir,

- Antropoloji, Etnografya

- Dilbilim

- Edebi ve Sahne Sanatları
- Psikoloji
- Fonetik / Sesbilim
- Retorik
- Göstergebilim
- Sosyoloji

Sözlü iletişim tabirinin çoğu zaman, somatik iletişim kavramının yerine geçmesi daha yerindedir. Temelde antropolojik veya sosyolojik bir terimdir çünkü insanın ilk aklına gelen düşüncesinden sonra kendini ifade etme biçimidir; okuryazarlık süreci henüz başlamadığı için iletişimin ilk aşaması olduğu söylenebilir. (Quasthoff,1995, 19) Bu bağlamda iletişimin kurgulanmasından önce ilkel ihtiyaç ve paylaşımlarımızı yansıtan bir tür olduğu aşıkardır.

Sözlü iletişim, sınıflandırma başlıklarına genel olarak baktığımızda; primer (birincil) iletişim türüdür (Tutar-Yılmaz, 2013, 81). Sözlü iletişimde sadece “o andalıkla” ilgili bir yaşam sürecini tamamlama gerçekleşmez, aynı zamanda sözlü gelenekte insanların bellekleri kayıt yeri olarak kullanılarak nesilden nesile aktarılanlar efendiliğin ve köleliğin, temsil edenin ve edilenin konumları, insanlar arasındaki beraberliğin ve bu beraberliğin yapısının desteklenmesinin önemli bir parçası olur. (Erdoğan, 2011, 283) Yazılı iletişimdeki bilgi standartlaşması olmadığı için, sözlü iletişim içsel aktarımlarla tamamlanmaya devam eder.

İletişim araçlarını bir temel başlık altında işlevlerine göre üçe ayırdığımızda genel anlamda, sunumsal, temsili ve mekanik oldukları kabul edilmektedir. Aralarında iletişim eyleminin kendisini üreten bir tek sunumsal iletişim araçlarıdır. Temsili ve mekanik iletişim araçları, teknolojik başlığı altında birleşirler ve bu tür araçlar, iletişim ürünleri ve iletişim aktarımı üretirken; sözlü iletişimin dahil olduğu sunumsal iletişim araçları; iletişim eyleminin kendisini üretirler.

Sunumsal (presente edilen) iletişim araçları; yüz ve beden haricinde sesli iletişimi de kapsamaktadır. Bu araçlar, sözcük, ifade, jest, mimik gibi doğal elementlerdir. İletişimcinin kendisinin araç olduğu bu alan, eylemin kendisini üretirler.

Diğer iletişim temsillerinden bağımsız olarak, iletişim bir süreçtir, Holland gibi iletişim bilimciler göre; bu süreç gönderici ve alıcı arasında genellikle konuşan ve dinleyen olarak konuşma eylemi üzerinden değerlendirilir (Taşer, 2015, 107) Dolayısıyla sözel uyarıların kullanılmasıyla, her iki tarafta da tutumların psikolojik yansımalarının aktif yanıtlarını görme olanağı bulunur.

1.1. Gündelik Yaşamdan Örnekler

Sözlü iletişimde dikkat edilmesi gereken püf noktalarına bakmamız gerekirse; konuşma tonunuzun alçaklığı-yüksekliği, tonunuzun kalitesi gibi unsurlar iletişiminizin gidişatını ve temelde ifade etmek istediğiniz söylemi değiştirebilecektir. Kibar, yumuşak, üzgün, kızgın, mutlu, melankolik vb. çoğaltılabilir. Her birinde, farklı ses tonu, ses şiddeti, vücut duruşu, göz kontağı sergileyebiliriz. Bu da mesajın içeriğini değiştirecektir.

Bir sunum sırasında gerçekleşen iletişimin yüzde 7'si kelimelerken; yüzde 38'i sesler, yüzde 55'i de beden dilidir. Dolayısıyla yüzde kırk gibi bir oran oldukça kilit bir öneme sahiptir diyebiliriz. Bu bağlamda anlamı değiştirmek bireyin sözlü iletişim gücünün elindedir.

Karşılıklı konuşmalar ve hatta mektuplaşmalar bile dil ile iletişime dahildir; nasıl söylediklerinden ziyade "ne söyledikleri" önemlidir (Tutar-Yılmaz, 2013, 81). Olumlu ya da olumsuz anlam yükleyebilir, ya da etkisini azaltıp çoğaltabilir; kelimelerin anlamsal gücüne sözsüz iletişimle destek yaratılabilir.

Konuşma eyleminin kendisi bile kavram olarak sözel kavramıyla bağdaşıktır. İşin aslı, konuşmaya bağlı iletişimsel etkinlikleri sınıflandırmak çok da kolay değildir. Örneğin iki arkadaş arasında bir kahve içimi sırasında geçen sıradan bir günlük diyalogda, mantık merkezli görünüm, konuşma diyalogunun çıktığı noktalar hakkında fikir verebilir. Diğer önemli bir çıkarımı da bu paylaşım olayının sosyalleşmeye olan etkisini birebir gözle görebilmektir. (Goffmann, 1961) Bu noktada yine yazılı iletişimden farklı olarak duyguların, tepkilerin kayıt altına alınma resmiyeti olmadan sözsöz sunumlarla değerlendirildiğini söylemek mümkündür.

Ayrıca iletişim, katılımcıların birbirleriyle kurduğu ilişki bağlamında da değerlendirilebilir. Bunlar bir ölçüde dilin belirli bir kullanımını getiren roller ve konumlarla çerçeveselendirilmiş olsa da örneklerle açıklanabilir. Yönetici ile konuşurken, akraba ile seslendirilen ifadeden farklı bir biçim kullanmak gerekmektedir. Yine "ileti" kavramı da yeniden tanımlanır,

“Dilbilimcilerin çalışmaları, iletiyi yalnızca sözlü iletiye indirger. İletişim psikososyologlarının çalışmalarıysa tersine, sözlü iletinin, iletişimde aktarılan iletilerin yalnızca bir bölümünü oluşturduğunu ortaya koyar”. (Yücel ve Bourse, 2012, 256) Sözcük seçiminin yanı sıra yine daha önce belirtilen sunumsal becerileri ve ses şiddetini unutmamak gerekmektedir.

Gündelik hayattaki konuşma eyleminin, tıpkı şiirsel dilin gramatik kurallar bütünündeki sapmaları gibi göstergeleri olduğu bilinir. Noam Chomsky, dilin doğuştan gelen bir donanım olduğunu; farklı dillerin yapılarının işi zorlaştırdığını söyler (Chomsky 1962, 531). Aslında, gramer yapısı gereği değişkenlere açık olduğu için, bu değişim sürecinde cümle oluşturmak kolay bir iş değildir.

2. Birinci Sözlü Dönem

2.1.Sesli Söz

Sosyal bir varlık olan insanın, mekan zaman birlikteliğini sürdürebilmek adına, diğer insanlarla bu gerekliliği yaşatması gerekmektedir. Doğal olan bu paylaşım, toplumsal bir hal alarak amacına ulaşacaktır. İnsanlar birbirleri ile değişik yöntemlerle iletişim kurar ve bunu yaparken tüm duyularını seferber ederler. İletişimi gerçekleştirmenin birçok yolu vardır. Sözlü iletişimde bunu sağlayan şey dil ve dili duyuran seslerdir. Bu düzenli paylaşım sürecini belirginleştirmek adına, insanlar birbirleriyle konuşarak iletişimi sürdürürler.

Konuşma işlemi, yaşamlarımızı organize etmek ve toplumla ilişkilerimizi kolaylaştırmak adına gerçekleştirilir. İnsanlar konuşma eylemini tam anlamıyla gerçekleştiremediklerinde, iletişimi sağlayan dışavurumcu paylaşım eksik kalır. Dil, yazıdan çok sese bağımlıdır. En basit deyimle; konuşmak, sözlü iletişimin ve paylaşımın en temel çıktısıdır.

Kişisel deneyleri içeren konuşma eylemi, kısaca beş etmenden oluşur, Ses, boğumlanma (telaffuz), konuşma dinamiği (duygu, düşünce, istek), sözcük hazinesi, biçem/üslup (Taşer, 2015, 107). Sözlü iletişimde ayrıcalık yaratan faktörler ise şöyle sıralanabilir, Ses hacmi, ses perdesi, hız, kalite, tonlama ve telaffuz, stil, dinleme, geri bildirim, beden dili, öz anlayış.

Sözlü iletişimin en önemli özellikleri şunlardır,

1. Tekrarlanabilir olması

2. Yüzyüze temas olması
3. Şiddetinin olması
4. Sınıflandırma yapılamaması
5. Uygulandıktan sonra geri dönüşünün olmaması/değiştirilememesi
6. Değişime açık olmaması nedeniyle tartışmaların belgelenememesi
7. İnteraktif olması
8. İnteraktifliğe bağlı olarak iletinin anlaşılma derecesinin yüksek olması
9. Zamandan tasarruf sağlayan hızlı iletişimi mümkün kılması
10. Kimi sosyal bilimciye göre daha etkin olması

İnsanların anlaşma araçlarından en önemlisinin, gelişmeye en elverişli olanının seslenme olduğunu, dillerin bu seslenmelerden doğduğunu belirten iletişimbilimciler bulunmaktadır. Bu noktada Chomsky'nin dilin doğuştan geldiğini savunması düşünülebilir.

2.2. Hitabet Sanatından Konuşmaya

Sözlü yaşanmışlıklara gönderme yapan Ong, *“Dünyanın dört bucağından derlenen pek çok atasözünün, tamamen insana özgü konuşma olayının ilk sözlü biçimleri olduğunu, konuşmanın, yazının icadından yüzyıllar sonra da büyüünden bir nebze kaybetmediğini”* belirtmiştir (Ong, 2014, 21). Batı kültüründe, antik Yunanlıların geliştirdikleri ve iki bin yıldır Batı kültürünün en geniş kapsamlı çalışma konusunu oluşturmuş hitabet sanatı, bu büyüü sergileyen en önemli örneklerden biridir.

Hitabet sanatı, yani retorik, Antik Yunan düşünürlerinden Aristoteles'in Retorik Sanatı'nda değindiği gibi bilimsel bir yazının ürünü olmuş gibi görünse de, aslında konuşmaya gönderme yapan, konuşma sanatının devamıdır.

Sicilyalı retorikçiler ve Atinalı Sofistlerin, konuşmayı sistematize ettiğini belirten Köker'e göre; sorular ve yanıtlar ayrıştırılır, kelimelere düzen verilir, argümantasyon geliştirme cümleleri çözümlenir, çağrışımla akla gelenin yazılış biçimleri ile masalcı ve temsil sanatlarının içinde dolaşan sanatsal sözün farkındalığı dillendirilir. (Köker, 2005,159).

Böylelikle eski Yunan'da düzyazı anlayışının gelişmesine ilk katkı yapılmış ve açtıkları okullarda sayısız öğrenci yetiştirilmiştir.

Konuşma eyleminin narsist bir yanı da vardır; kişi, karşısındaki birey veya bireylerce (dinleyici/izleyici) beğenilmek ister, dikkatlerini çekebilmek, geri besleme alabilmek ister. Bu nedenle retorik dediğimiz süreçten çok daha fazlasıdır. Sözlü paylaşımlar, iletişimi dışarıya doğru yansıtma sanatıdır.

Hitabet ve retorik kavramlarının içgüdüsel olarak gönderici kanalında tıkalı kalmasının önlenmesi için tek yönlü konuşma eylemi yerine çift yönlü iletişim kullanmakta yarar vardır. Geri beslemenin kullanıldığı, sözlü iletişimin doğru yerleştirildiği, ikna ve propagandanan uzak bir çift yönlü iletişim, tek yönlü iletişimin yarattığı anti demokratik yapıyı bozacaktır. Çift yönlü iletişimde alıcının da belirgin olması, diğer iletişim araçlarına oranla mesajın doğru hedef kitleye ulaşip ulaşmadığını denetlemek adına oldukça önemlidir.

3.İkinci Sözlü Dönem

Sesin, doğal dilsel yapıdan geldiğinin fark edilmesiyle birlikte ses üzerine yapılan araştırmalar ve derlemeler hızlanmıştır. Tekil bir eylem yerine, karşılıklı bir işteş durum haline gelmeye başlamıştır.

Karşılıklı bir sözlü iletişimde, iyi bir konuşmacının geri beslemeye mutlaka yer vermesi gerektiği önemli bir püf noktasıdır. Bu anlamda, konuşma sırasında aralıksız konuşmak, hızlı konuşmak, karşı tarafı dinlemeden konuşmak, ona diyalog imkanı vermeden konuşmak, sözlü iletişim sürecini sekteye uğratabilecektir.

Sözlü iletişim, yüzyüze konuşmalar, toplantılardaki konuşmalar ve görüşmeler, brifingler, halka hitaplar gibi kamuoyu iletişimi, sözlü sunumlar, telefon konuşmaları, konferanslar ve seminerler, oryantasyon programları gibi türlerden oluşur. (Çağlar-Kılıç, 2012, 19).

McLuhan'ın bakış açısına göre "köyün" özelliği sözel iletişimdir, doğrudan ve anında kişiler arası ilişkiler, büyük bir iç uyumu olan bir toplum modeli ortaya çıkarır. "Global köy" eğretilmesi ilk olarak McLuhan tarafından 1962'de, elektronik medyanın yükselişini ve insan toplumları üzerinde artan etkisini betimlemek için kullanılır. McLuhan, Gutenberg Galaksisi adlı çalışmasında, elektroniğin yeni iletişim araçları getirdiği ve yeni alımlama biçimleri yarattığı "Markoni galaksisinin" dönüştürdüğü "evrensel bir kabilenin" belirliğini

ele alır. (Yücel ve Bourse, 2012, 106) Bu anlamda sesin toplumların gidişatını ve teknolojik belirleyicilikle ilerlemesini sağlamada etkin bir rolü olduğu belirtilmelidir.

3.1. Ses Teknolojisi

Sözlü iletişim, yazılı sembollerin veya sözün söylenmesiyle kurulan ilişkinin var oluş zorunluluğudur. Kişiler arası ilişkide sözlü iletişim ses ve kulağa dayanan iletişimdir ve ilişkinin yürütülebilmesi için bir araçtır. Sesin olabilmesi için kanal olarak sesin seyahat edeceği hava dalgalarının yanında insanda ses yapabilecek (akciğer, ses telleri, dil vs.) ve sesi duyabilecek (kulak sistemi altıncı sihir) sistemin olması gerekmektedir. (Erdoğan, 2011, 285)

En yoğun sözlü iletişim biçimi, aynı yer ve zamanda yapılan, teknolojiyle aracılanmamış yüzyüze yapılan iletişimdir. Bu iletişimde yerde aynılık (uzaysal mesafe) ancak birbirlerini duyabilecek uzaklığa kadar gidebilir. Teknolojinin devrede olduğu sözlü iletişimde (telefon, radyo vb. kitle iletişime evrilen araçlar gibi) zamanda ve yerde aynılık farklılaşmaya yol açar. (Erdoğan, 2011, 286). Kitle iletişim araçları geliştikçe sözlü konuşma geleneğinin alışkanlıkları yazılı formata evrilmeye başlar ve hedef kitle konuşma alışkanlığını kaybetmeden bu iletişimini sürdürmeye devam eder. Günümüzde yazılı medya geliştikçe bu özellik bozulmaya başlamış gibi görünse de tamamen kopmak mümkün değildir.

Örneğin her ne kadar radyo, bir kitle iletişim aracı olsa da; Orson Welles'in H.G.Wells'in War Of The Worlds (Dünyalar Savaşı) romanını, 1938'deki programında sesli okuması sonucunda; kitleleri nasıl sokağa döktüğünü düşünelim. Her ne kadar radyo dinleyicisinin kitlesel ulaşımındaki etkisi büyük rol sahibi olsa da; Orson Welles'in sözlü anlatımındaki konuşma tonunun, inandırıcı, ikna edici ve vurgu aralıklarının ayarlanmasının da önemli olduğunu unutmamak gerekmektedir.

3.2. İletişim Araçlarında Söz

Sözlü iletişimde, kaynaktan hedef kitleye ulaşan sözlü sürecin iki tarafça da sağlanabilmesi gerekmektedir. Bu gerçekliğe “gönderge” adı verilir. Bunun gerçekleşmesi için, iki tarafın da “kod” olarak ortak dilde buluşması gerekmektedir (Tutar-Yılmaz, 2013, 80) Sözlü iletişimde, ortak bir platformda gerçekleşen iletişim eylemi, söz aracılığıyla gerçekleşecektir. İletişim kanalı olarak da, hava kanalı kullanılacaktır. Sağlıklı bir iletişim

döngüsü için, mesajı gönderen ve mesajı alan tarafların aynı kanal havuzunda buluşması gerekmektedir.

McLuhan'ın savunduğu “Medya ortamdır, mesaj ortadadır” ifadesinin gösterdiği üzere, sözlü iletişimde sözel bir ortam, iletişimin gerçekleşmesine neden olacağından; sessiz bir ortamdan yararlanan iki taraftan biri olduğu sürece iletişim sağlıklı olmayacaktır.

Yazılı ya da sözlü iletişimde, tümce yinelenmeleri, anahtar sözcükler, vurgulamalar, devinimler, ses tonunda farklılıklar kullanılır. Örneğin bir telefon görüşmesi sırasında cızırtılar çoğalırsa, dinleyici, zemin gürültüsüne örtülen sözcüklerin yinelenmesini ister. Konuşan da tüm sözcükleri değilse de en azından iletinin anahtar sözcükleri, ona göre gerçek bir anlamı olan sözcükleri yineler. Bir adılın ya da bir bağlacın kötü algılanması önemli değildir, dinleyici, sözdizim kurallarını dikkate alarak tümceyi yeniden oluşturacaktır. Bir başka deyişle, konuşan, gerekli iletiye daha önce kullanılan belli bir sayıda sözcük ekler, bunlar da "yineleyimsel" sözcüklerdir. (Yücel ve Bourse, 2012, 69).

Matematiksel iletişim modeline göre baktığımızda, sözlü iletişimin diğer iletişim araçlarına göre daha ölçülebilir bir yanının olması bir avantajdır. Örneğin; 2009 yapımı Başarır yönetmenliğindeki Başka Dilde Aşk filminde duyma ve konuşma duyusu olmayan karakterin iletişimi yansıtamadığı ve yaşayamadığı için, yaşadığı büyük duygusal iniş çıkışlar, sözlü iletişimin gerekliliğini biraz da ön plana çıkarmıştır. Öte yandan son dönemdeki 2016 yapımı Villeneuve yönetmenliğindeki Arrival filminde olduğu gibi; sözün yeterli olmadığı zamanlarda iletişim kurma modellerinde, diğer iletişim güçlerine duyulan büyük ihtiyaç da cabasıdır.

3.3. Sözel İletişimin Kökü Dilden Gelir

Sözlü iletişim “dil ve dil ötesi” olmak üzere ikiye ayrılır. Dil ötesi “paralanguage” anlamında da kullanılmaktadır. Dil ötesinde, sözlü iletişimde kelimesiz sesler ve yan anlamlar, iletişimcinin “nasıl” söylediğini belirler (Tutar-Yılmaz, 2013, 81). Sesin rengi, tonu, hızı, iletiyi anlamaya ait tepkiler, tekrarlamalar, pekiştirme sesleri sözlü iletişime dahildir ve duyguları belirten ünlemler yaratacaktır.

Dil-söz ayrımını, Saussure belirli bir kurama oturtur. Ancak bu ayrımı iyi anlamak için kimi terimleri açıklamak gerekir. Dil birkaç gerçekliği içerir, Belli bir dilde sözcükler ve göstergelerle konuşmak ve sözlü ya da yazılı iletişim kurma yetisidir. Aynı zamanda bir ya

da birçok önermenin sözceleminde düşünme yetisinin uygulanmasıdır. Bir dil aynı zamanda iletişim kurmaya yarayan göstergeler dizgesi de olabilir (hayvanların dili, devinimler vb). Bu iki dil kavramını birbirinden ayırmak gerekir. Söz ise dilsel göstergelerden oluşan, sözlü, az çok karmaşık bir sözcüktür. Dilin tersine, bireysel bir irade ve akıl edimidir. Ancak söz her zaman dile bağımlıdır, Bir dilin sözcük dağarcığından bir ya da birden fazla sözcük kullanır. Konuşmak bir dilin kimi dilbilgisi kurallarını ve sözcüklerini kullanmayı gerektirir, aynı zamanda da konuşanın sesinin tonunu belirlemesi, aksanı, sözcük dağarcığı sözü tek kılar. Sonuç olarak dilin hem bir toplumsal kurum hem de bir değerler dizgesi olduğunu unutmamak gerekir. Tek başına bir birey dili yaratamaz ya da değiştiremez. Üstelik bu toplumsal ürün özerktir, kendi kuralları vardır, öğrenmenin sonucunda bu kurallara egemen olunabilir. Bir değerler dizgesi olarak dil, belli bir sayıda öğeden oluşmuştur, bu öğelerin anlamı da bağıntıda oldukları öteki öğelere göre belirlenir.(Saussure, 1964, 158)

Saussure'ün dilbilimine ve onun dili soyut ve tek parçalı olarak tanımlamasına karşı tepki gösteren Mikhail Bakhtin (1895-1975) 1929'da, bireylerin özel toplumsal bağlamlardaki somut anlatımlarını göz önüne alan, karşılıklı konuşmaya dayanan bir dil anlayışını öne sürmüştür (Mattelart,2003, 115). Ona göre sözcükler çok vurguludurlar ve anlamlarında donmuş değillerdir; onlar her zaman özel bir insanın bir başkası için kullandığı sözcüklerdir ve bu pratik bağlam onların anlamını yönetir ve dönüştürür.

Kerbrat-Orecchioni'nin önerdiği sözel iletişim modeli ise, dilsel yetiyle bağıntılı farklı yetilere ve dil/söz bağıntısının farklı etkenlerine de önemli bir yer verir. Sözel iletişim artık bir "bilgi aktarımı" değil, bilgileri ve davranışları işleyişe koymak olarak düşünülür. (Yücel ve Bourse, 2012, 262). Böylece sözcüklerin insan etkileşimindeki öneminin çok büyük olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır ve sadece bireysel bir dışa vurum değil; toplumsal uzlaşmanın da temeli olan sosyal bir davranış modeli haline dönüşmeye başlamıştır.

3.4. Platon'un Sözel Bellek ve Yazılı Bellek Karşılaştırması

Innis'e göre Yunan uygarlığı konuşulmuş sözün gücünün-iktidarının bir yansımasıdır. Sokrates, Mısır Tanrısı Thoth ile harflerin yaratıcısı tanrı Amon arasında geçen bir konuşmaya önem vermektedir,

Sizin bu buluşunuz bilim insanların ruhlarında unutkanlık yaratacaktır; çünkü artık belleklerini kullanmaya gerek duymayacaklar, yazılı karakterlere güvenecekler ve kendilerini hatırlamayacaklardır. Keşfettiğiniz bu olgu, belleğe bir yardım

niteliğinde asla değildir. Siz gerçeği değil, gerçeğin yalnızca bir benzerini sunuyorsunuz. İnsanlar birçok şey duyacaklar ama hiçbir şey öğrenemeyeceklerdir. Bilim insanı gibi görünecekler fakat aslında hiçbirşey bilmeyeceklerdir. Onlar gerçek olmadan zeka gösterisi yapan sıkıcı insanlar olacaklardır.

Sözün doğal dilden gelen yapısı ve ifadesel yatkınlığı yanında, yazının daha planlı olduğunu ve doğal belleğe ve ifadelere güvenme yerine harflerin kalıcı yapısına dayandığını belirten bu ifade; Platon’u haklı çıkarmaktadır.

İletişim sorununa Platon iki açıdan yaklaşır, Söyleşim sorunu ve retoriğin kamu alanındaki etkileri olarak belirtir. Bu bağlamda Platon’un söyleşimlerinin iletişim sorunsalını ne anlamda oluşturduğu düşünülebilir. Bunlar ayrıca söyleşmek işteş fiilinin insanlarca uygulanma sorununu da gündeme getirir. Sokrates'in sorgulamak dışında bir şey bilmediğini sık sık belirttiği bilinir. Tek amacı, her tartışılan konuda sözün gerçekliğini neyin oluşturduğunu aydınlatmaktır. Dolayısıyla iletişim evreninde, daha açık olarak taraflar arasında iletişim ilişkisini tanımlayanın evreninde bulunuruz. Bu ilişkide herkes için önemli olan, kendi söyleminin tutarlılığı gereğidir. Dil de ikiyüzlü ve ötekileri kendi rızalarıyla boyunduruk altına alma amacıyla kullanılabilir bir "ikna aracı" gibi tanımlanabilir (Bourse ve Yücel, 2012, 35). Bunun için retorik güçlü akıllarca "kral sanat" diye adlandırılma savındadır. Akılları, gururlarını okşayan herhangi bir görüntünün saygınlığıyla tutsak etmek için sözcüklerin gücünü kullanır, insanları yönetmenin, neredeyse bir tiranın erkini elde etmenin kaynağını sağlar.

Platon, diyalogların soru ve cevaplarını, sıralama keyfilğini ve içeriğini kullanarak, yeni düzyazı aracını-ortamını Sokrates’in söyleşilerinin detaylarına uyarlamaya çalışır. İyi planlanmış bir söyleşi, gerçeğin keşfedilmesini, okuyucunun sempati ve ilgisinin uyandırılmasını amaçlar. Diyaloglar, yazılı sayfada söylenmiş sözün gücünü korumak için çok etkili bir araç olarak geliştirilmiştir ve Platon’un başarısı, eserinin ölümsüzlüğünde ve sonuçsuzluğunda yazılıdır. Sözlü geleneğin gücü, onun düzyazısında, sıkı kurallara bağlı bir sistemin yokluğunda ısrar etmesindedir. (Innis, 2006, 101)

Aristo, diyalog biçiminde önemli bir değişiklik yaparak kendini konuşulan kişi haline getirdiği şekliyle kullanır. Edebi etkinliğin terk edilmesiyle birlikte, konuşmalarının notlarından oluşturulan “*Politika*” ortaya çıkar. Yazının yaygınlaşması, sözlü iletişim üzerine kurulu bir uygarlığı tahrip etse de; sözlü geleneğin gücü, Yunan uygarlığında

görüldüğü gibi, Batı'nı tarihi boyunca özellikle Batılı insanı ruhunu yok etmekle tehdit eden elyazısı geleneğinin unutulduğu dönemlerde sürmüştür. (Innis, 2006, 103)

Platon, dil çalışmalarında “adlandırma”nın doğruluğu üzerinde durmuştur. Bu çalışmaya göre “sözcük” ile “adlandırılan şey” arasındaki karşılıklı ilişki ya doğadan ya da görenekten kaynaklanır. Williams'a göre, “Platon'un çözümü aslında idealist düşüncenin temelidir, Sözcük ve adlandırılan şeyden farklı başka oluşturucu bölge söz konusudur, bu biçim, öz ya da idealar bölgesidir. Dolayısıyla gerçeklik ya da dil araştırmaları temelde bu oluşturucu (metafiziksel) biçimlerin araştırılmasıdır.” (Williams, 1990, 23).

İşaret kavramı için de böyle bir durum söz konusudur. İşaret sözcüğü Latince “signum” sözcüğünden gelir ve temelinde dil ve gerçeklik ayrımı yatar. Yani ağızdan çıkan sözcükle adlandırılan şey arasında bir yerdedir.

4. Sözlü İletişim ve Yazılı İletişim Çatışması

Sözlü iletişimde karşılık bulamayan paylaşımlar, dil aracılığıyla sözlü dilsel bir yapıyla gerçekleşmiyorsa; bunun ötesinde bir yapıyla mutlaka gerçekleşme aşamasına geçmesi gerekecektir. Zaten yazının icadından sonraki süreçte de; konuşma dilinin türüne göre sözlü gelenekleri sesli halden yazılı hale getirmek amaçlanmıştır.

“Kelimelerin sözlü iletişimde sesle sınırlandırılması, anlatım biçiminin yanı sıra düşünme sürecini de etkiler. Ne anımsayabilirsek, onu biliriz.” ifadesini kullanan Ong'a göre, kelimeler ve yazı olmadan, bir şeyi aklımızda tutmak için, sürekli kendimize sesli olarak unutmamamız gerekenleri hatırlatmamız gerekir (Ong, 2014, 48). Eğer bunu kendi başımıza yapmaktan yoruluyorsak; bir başkasıyla diyaloga geçebiliriz. Sonuçta sözlü gelenekte, unutmamak için hafızayı kullanıp iletişimi yansıtmak şarttır. Bazı halk deyişlerinin ritmik, tekrarlanabilir ve kısa kelimeli cümlelerden oluşmasının nedeni budur.

Walter J. Ong'a göre, “Dünya üzerinde konuşulan binlerce dilden 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılamamıştır. Bugün konuşulan 3 bin kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyatı bulunmaktadır.” (Ong, 2014, 19). Konuşulan tüm dillerin yazıya aktarılamıyor olması nedeniyle, değişmeyen tek kalıcı olgunun, dilin temelden sözlü oluşu olduğunu söyleyebiliriz.

Sözlü iletişim, dikkatimizi dil seslerine çeker dolayısıyla konuşma eyleminin veya kültürel aktarımın görünür belirginlikleri sözsüz iletişimdeki gibi dikkate alınamayabilir. Bu da dilin

doğal alfabetik konseptine bizi daha derinlemesine kaptırır. Diğer bir deyişle, bu çok seslilik ve dilin fonetik yapısı, okunabilir iletişime göre daha zengin bir yelpazeye ve katmanlı bir değişken yapıya sahip olmasına neden olur. Son dönemdeki dil ötesi ve bürünsel etkiler, bu çeşitliliğe perdeli varyasyonlar, tempolu varyasyonlar, ses kalitesindeki ve gürültü faktöründeki kalite farklılıkları gibi somut çıktılar doğururlar.

Sözlü kültürle yazılı kültür arasındaki bir başka fark da, yazılı ifadede kategorileştirmenin olmasıdır. İnsan iletişimi arasında bir araç olmadığı zaman, sözlü ifade paylaşımı daha yaygın ve kalıcı olabilmektedir. Ayrıca sözlü konuşmalar sırasında, karşımızdakinin zekasını gösterecek yanıtlar bekleriz, sözümüze bir karşılık bekleriz. Ancak yazılı paylaşımlarda bu tek yönlüdür ve mümkün değildir.

Matbaa kültüründe, kelimeler, konuşma esnasında olduğu gibi canlı olmadıkları için, yazar tarafından “ölü” olarak nitelendirilmiştir. Sözler, konuşmadaki gibi vurguları ve sesleri vermediğinden; matbaaya bağımlı okuyucular kelimeleri daha düz olarak algıladılar; bu da onlar için bir ruhun kalmamasına neden olabilecek olarak yorumlanabilmektedir.

Söz ile yazı arasındaki süreçte, insanların resme benzeyen işaretler ile kendilerini ifade ettiğini, dilin sözleşmiş halinin böylelikle gündeme geldiğini söyleyebiliriz.

Bilginin niteliği ile ezber ve sözlü dilin bütünleşmesi diğer iletişim biçimlerinin kurumsallaşmış olarak öne çıkmasını engelleyebilir. Zamansallık da bunu desteklemektedir. Bugün bilginin aktarımında ve standartlaşmasında esas olan yazıyı ele aldığımız dönemde ancak sözlü olana yardımcı olmak için kullanılan, ikincil bir iletişim şeklidir. Varlık gerekçesi başlarda sadece sözlü aktarımı daha da güçlendirmektir.

Innis bu duruma ilişkin şu ifadeleri kullanır,

“Bir iletişim aracı bilginin uzam ve zamanda yayılmasında önemli etkiye sahiptir ve kültürel oluşumlardaki etkisini değerlendirebilmek için niteliklerini incelemek gerekli hale gelir. İletişim aracı niteliklerine göre bilginin uzamdan ziyade zamanda yayılmasına uygun olabilir, özellikle de bu araç ağır, sağlam ve taşımaya uygun değilse; ya da zamandan ziyade uzamda bilgiyi yaymaya yatkındır, eğer ki hafif ve kolay taşınabilirse.” (Innis, 1951, 33)

Son olarak; iyi bir iletişimci olmak için bazı püf noktaları şunlardır,

- ✓ hazırlıklı olmak,
- ✓ dinleyiciyi tanımak,
- ✓ durumu düşünmek,
- ✓ konuşma uzunluğunu ve amacı belirlemek,
- ✓ tek cümleyle ana fikri belirlemek,
- ✓ etkili giriş yapmak,
- ✓ güven verici örnek vermek,
- ✓ geri besleme kullanmak,
- ✓ giriş gelişme sonuca değinmek,
- ✓ somut kapanış yapmak.

Sonuç

İletişim, en yalın haliyle sözlü ve sözlü olmayan iletişim olarak ikiye ayrılır. Sözlü iletişimin, insanlığın varoluşundan beri paralel olarak gelen ses ve dil yapılanması nedeniyle, doğal bir süreci vardır. Bu da gündelik hayatlarımızda halen sözlü iletişimin temel bir değeri olduğunu bize gösterir.

Disiplinlerarası tüm iletişim alanlarında, sözün gücü bulunmakta, hatta günlük ilişkilerimizde olduğu kadar profesyonel meslek alanlarında ve toplumun uygarlaşmasında, temel bilimlerde ve diplomaside bile birincil iletişim aracı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bugün, sözel iletişimin olmadığı bir çekirdek toplumsal öge düşünemeyiz.

İletişime, kullanım araçlarına göre baktığımızda ise üçe ayrıldığını; bunların sunumsal, temsili ve mekanik olduklarını görmekteyiz. Sunumsal iletişimin temelinde yine sözel iletişim yatarken; insanın doğal dilsel tepkilerinin de bir karşılığı olduğunu bize gösteriyor. İletişimdeki araştırma alanlarına göre ise yine üç başlık olduğunu söyleyebiliriz. Farklı diller

ve kültürler, anlamsal, uygulamalı türün yanı sıra bizi ilgilendiren temel ayrımın sözlü ve sözsüz iletişim olmasıyla yine farkı görebiliriz.

Yazının icadından önce, insanın zihninin canlı bir kitap olduğu görüşü halen geçerliliğini korumaktadır. El yazması ve teknik baskı yöntemlerinin gelişmesinden önce, eğitim, sağlık, ekonomi, hukuk gibi temel toplumsal olgular, söz ile ilerliyordu. Yazının icadıyla birlikte kayıt ve sınıflandırmanın kolaylaşması bu toplumsal işleyişi sürekli istikrar haline getirmiştir. Ancak bireyin toplumla temel olarak iletişime geçme sürecinin; sözden ve dilden geliyiyor olması hiçbir zaman değişmemiştir. Bugün destanlar, maniler, ağıtlar gibi toplumların tarihsel verilerini depolamaya kalktığımızda; yazıdan önce sözlü aktarımın sayesinde olduğunu halen kolayca görebiliriz.

Yeni teknolojiyle bezenmiş global medya ortamlarından önce, köylerdeki kulaktan kulağa geçen öykülendirmelerin, yüzyüze sohbetlerin, kayıt altına alınmayan resmiyetin ve sesli paylaşımların da; sözel nitelikleri gereği bugünkü yeni medyanın temeli olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlık, bilginin yaygınlaşması ve standartlaşmasıyla küresel bir köy içinde yaşarken bile; tüm iletişim modellerinin özünde sağlıklı birebir insan etkileşimi olduğunu unutmadan ilerleyişine çok yönlü devam edebilmelidir.

Kaynakça

Childe, G. (2004). *Kendini Yaratan İnsan*. (F. Ofluoğlu, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları

Chomsky, N. (1962). Proceedings of the Third Texas Conference on Problems of Linguistic Analysis in English. H. Archibald (Der.) *A Transformational Approach to Syntax* In, May 9–12, 1958. Austin: University of Texas Press

Çağlar, İ. ve Kılıç, S. (2012). *Genel İletişim*. Ankara: Nobel Yayıncılık

Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Goffman, E. (1961). *Asylums*. Garden City: Anchor Books

Innis, Harold A. (1951). *The Bias of Communication*. Toronto: University of Toronto Press

Innis, H.. (2006). *İmparatorluk ve İletişim Araçları*. (N. Törenli, Çev.) İstanbul: Ütopya Yayınları

- Key, M. (1980). *The Relationship of Verbal and Nonverbal Communication*. De Gruyter: ProQuest Ebook Central
- Köker, E. (2005). *Sözlü Kültür Üzerine Düşünmek: Kitapta Kurutulmuş Çiçekler*. Ankara: Dipnot Yayınları
- Lazar, J. (2001). *İletişim Bilimi*. (C. Anık, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları
- Mattelart, A. ve Mattelart M. (2003). *İletişim Kuramları Tarihi*. (M. Zılhoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Ong, W. J. (2014). *Sözün Teknolojileşmesi*. (S. P. Banon, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları
- Platon (2001). *Gorgias*. (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Quasthoff, U. M. (1995). *Aspects of Oral Communication*. New York: Walter de Gruyter & Co.
- Saussure, F. de (1964). *Course in General Linguistics*. London: Peter Owen.
- Taşer, S. (2015). *Konuşma Eğitimi*. İstanbul: Pegasus Yayınları
- Tutar, H. ve Yılmaz K. (2013). *İletişim*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Yücel, H. ve Bourse M. (2012). *İletişim Bilimlerinin Serüveni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Wells, H.G. (2006). *A Short History of the World*. London: Penguin Classics.
- Williams, R. (1990). *Marksizm ve Edebiyat*. (E. Tarım, Çev.). İstanbul: Adam Yayınları